

Munkácsy Mihály (1844-1900)

Madame Chaplin

Chaplinné arcmása,
Chaplinné asszony arcképének színvázlata
olaj, vászon; 40 x 34 cm
Védett

Irodalom:

- Malonyai Dezső: Munkácsy Mihály Budapest 1898.
- Malonyay Dezső: Munkácsy Mihály I-II. Budapest, 1907, II. 10, 34, 58, 114.
- Sedelmeyer, Charles: Michael von Munkácsy, sein Leben und seine künstlerische Entwicklung, Paris 1914., 135.
- Farkas Zoltán: Sonnenfeld Zsigmond gyűjteménye, Vasárnapi Újság 1912. 7. Észám, 129-131.
- Lázár Béla: Munkácsy Mihály Emlékek és emlékezések a művész születésének századik évfordulójára, Budapest 1944, 18, 19, 81.
- Oltványi Imre: Munkácsy Mihály életrajzi levelei Szabad Művészet, 1950. 490-495.
- Munkácsy Mihály válogatott levelei. Szerk. Farkas Zoltán. Budapest, 1952.
- Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei Budapest 1958, (FÉ488 sz.) 172, 259, 336. Justh Zsigmond: Naplója és levelei Budapest 1977.

Kiállítás:

- Munkácsy Mihály jubiláris kiállítása Ernst Múzeum XVI. 1914. Kat.É50.

Reprodukálva:

- Malonyay Dezső: Munkácsy Mihály Budapest, 1898., 100.
- Malonyay Dezső: Munkácsy Mihály I-II. Budapest, 1907. I. 76.
- Farkas Zoltán: Sonnenfeld Zsigmond gyűjteménye Vasárnapi Újság 1912. 7. szám, 131.
- Sedelmeyer, Charles: Michael von Munkácsy, sein Leben und seine künstlerische Entwicklung, Paris 1914.
- Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei Budapest 1958, (FÉ488 sz.) CLXXVI.

Provenienca

A kép feltehetően 1907-ig Madame Chaplin birtokában volt. Ebben az évben Madame Chaplin több képet ajándékozott a párizsi Petit Palais Múzeumnak, elképzelhető, hogy ekkor adta el Munkácsytól származó képeit is.

1912-ben Sonnenfeld Zsigmond gyűjteményével került a kép Budapestre. Sonnenfeld 1890-ben költözött Párizsba, Hirsch báró titkáráként. Gyűjteményét az ott töltött két évtized során alakította ki. A tízes években az Andrássy- és a Kohner gyűjtemény után az övé volt a legjelentékenyebb 19. századi francia kollekció Magyarországon. A hazai festőket tizenkét Munkácsy, két Paál, egy Mészöly és több más, Párizst járt magyar piktor műve képviselte.

A kép további sorsa a magángyűjteményekben nem követhető.

Mme. Chaplin portréja (archív foto)

Kedves Asszonyom,

épp most kaptam meg jóságos levelét, amely egy kis jókedvet árasztott lelkembe. Arra fogom ezt most felhasználni, hogy önnel együtt ránduljak ki múltam mezejére. Összegyűjtök majd rajta minden virágot és minden tövist és önnek nyújtom át. (Oltványi Imre fordítása).

Munkácsy Mihály e szavakkal kezdte Charles Chaplin francia festő feleségéhez szóló levelét 1885. június 3-án La Malouban, ahol kínzó fájdalmakkal járó izületi bántalmait próbálta gyógyíttatni. A címzett, Madame Chaplin, született Jeanne-Marie-Antoinette Rüttre több mint két évtizeden keresztül volt Munkácsy bensőséges barátnője, kedvese és vigasztaló asszonypajtása, akihez bármikor be lehetett állítani néhány szál ibolyával. *Tavasról álmodni*, mondja Malonyay Dezső. A levél, utána következő három folytatásával - összesen több mint kétszáz kézzel írott oldal! - Munkácsy gyermek- és ifjúkorának eseményeit, festői indulását idézi fel: páratlan értékű dokumentuma nem csak a magyar művészettörténetnek, de egész nemzeti önismeretünknek is. Megírásának gondolatáért, a folytatásra ösztönző figyelméért nem lehetünk elég hálásak ennek a derűs és kiegyensúlyozott asszonynak.

Megismerkedésük alighanem 1871 őszére tehető, amikor Munkácsy, műtermet keresve betévedt Chaplinhez, a felkapott, rendkívül divatos szalonfestőhöz. *Emlékszem, lakást kerestem Párisban s valahogyan Chaplinhez, a festőhöz vetődtem be. Amikor mondtam, hogy ki vagyok, hát biz azzal nem nagyon törődött, de valahogy szóba került az a magyar, aki a "Le dernier jour d'un condamné"-t csinálta, s azt kérdezte tőlem Chaplin, ismerem-e azt a magyart? Mondtam neki, hogy hisz én vagyok az a magyar, s erre rögtön vitt be a családjához, éppen vendégei is voltak. Nesztek, itt a "Le dernier jour" és össze-vissza ölelt.* (idézi Malonyay, II. 10.) Ettől kezdve Munkácsy gyakori vendége volt Chaplinék szalonjának. Malonyay szerint nem egy jelentős kompozíciójának alapötlete is ott született: *Ő pedig, Munkácsy, nem tud semmiféle kérdészködsre egyebet felelni, mint hogy ő ezt így látta maga előtt, amikor eszébe jutott a kép; egy falatka papirostra néhány perc alatt lerajzolta Chaplinné szalonjában, barátságos beszélgetés közben*

67. ▲
Munkácsy Mihály (1844-1900)

Madame Chaplin portréja
Olaj, vászon 40x34 cm
Jelzés nélkül
Kikiáltási ár: 1.600.000Ft
Magyar Nemzeti Galéria Műtárgybírálati száma: 9356
Védett *

a Milton s a Jézus első ideáját. (Malonyay II.18.)

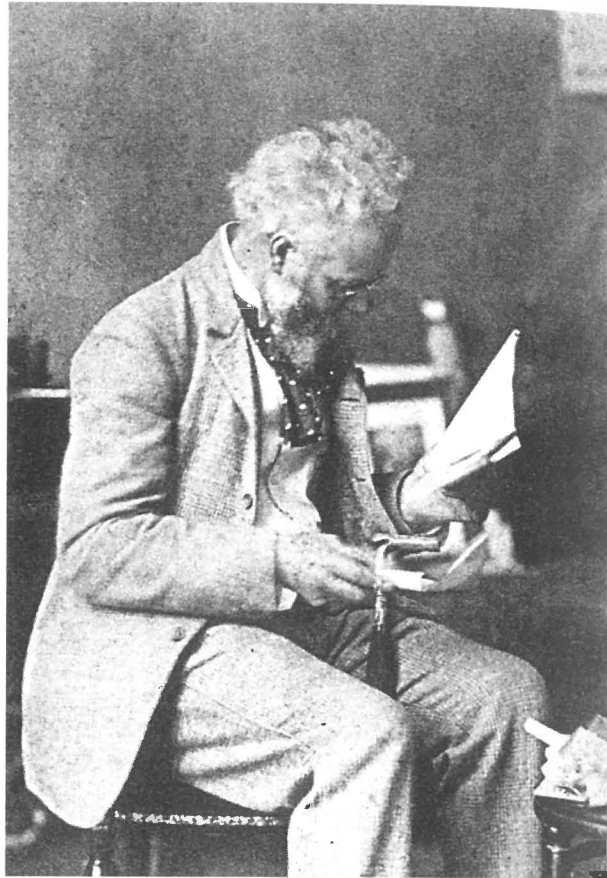
Hogy a családi szimpátia mikor alakult szerelemmé, ugyanúgy rejtély, mint a viszony további fejlődése. Szemérmes hallgatás fedi a történeteket. Az idézett leveleken túl csak néhány Munkácsynéhoz küldött levél utal a kapcsolatra, de ott is mindig név nélkül. Ezekből a levelekből következtethető ki az is, hogy Cécile Papier 1877 körül kezdett aggódni Chaplinné és a férje esetleges találkozásai miatt. Munkácsyné a nyarakat colpachi birtokán töltötte és ezidőtájt férje szinte naponta írt neki, nemegyszer megnyugtatón igyekezvén, hogy napjait Párizsban szüntelen munkával tölti. Ez egyébként a legteljesebb mértékben megfelelt a valóságnak - az sincs kizárva, hogy épp az asszony féltékenysége keltette fel Munkácsy figyelmét Chaplinné iránt. Lássunk hát néhány szemelvényt a Farkas Zoltán által publikált levelezésből:

Drága Cilikém! Kétségtelenül rémképeket szeretsz magadnak elképzelni és azt hiszed, hogy legjobb barátaim kedvéért maradtam itt. Nyugtasd meg magad, nem használok ki távollétedet, hogy élvezeteket szerezzek magamnak, csak egyszer láttam őket, nem többször. Azt mondta nekem, hogy július 1-én elutazik s ebben a pillanatban ők is falun vannak. Azért mondom ezt meg, mert igazán fájdalmat okozol nekem, ha annyira gyötröd magad. (Párizs, 1877. június 27., 79. sz. levél)

Megmagyarázhatatlan fúradtság van egész testemben, azt hiszem ezt az időváltozás okozza, az idegfájdalmak és a fejfájás egy pillanatra sem hagynak el. Meg kell ezt neked mondanom drágám, mert úgy látszik nekem, hogy azt hiszed, hogy én itt rózsákon hempergek. Nem kételkedem, hogy te unatkozol odalent, egész szívemből sajnállok, anélkül, hogy ugyanest kívánnám tőled a magam számára, mert te annyira meg vagy győződve arról, hogy én boldog vagyok, mert Párizsban lehetek. (Párizs, 1877. augusztus 25. 87. sz. levél)

Chaplinéknek a Párizsához közeli Jouy en Josés-ban volt nyaralójuk. 1879 - Paál László halála után - vendégként Munkácsy ide járt ki tájképezni. A vidék a barbizoni erdőhöz tartozott, de a síkság és a dombok találkozása, az erdők, rétek, lankák váltakozása, a fényhatások gazdagsága, a csendes falu és lakosai vonzóvá tették a tájat. Itt festette a nyolcvanas évek első felének csodálatosan nagyvonalú, az ecsetkezelésben majdnem impresszionista - és épp azért oly sajátos, hogy mégsem az - tájképeit: *Tájkép emeletes házzal* (Végyvári 470), *Tájkép folyóval* (Végyvári 476), *Tájkép tanyai házzal* (Végyvári 473), *Tájszínvázlat piros tanyaházzal* (Végyvári 472), *Tájkép vázlat pástortúzzal* (Végyvári 471). És a talán két legszebbet, a *Nagyomosás-t* (Végyvári 285) és *A normandiai tengerparton* (Végyvári 284) címűt, melyeket az ún. Hatvany-féle virágcsendélettel együtt (Ma Salgó-gyűjtemény) - *Nyár* (Végyvári 316) - Chaplinnének ajándékozott. Tőle került később a *Nagyomosás* a Szépművészeti Múzeumba, majd onnan a Marosvásárhelyi képtárba, *A normandiai tengerparton*, melynek bekarcolt datálása 1880, a Szépművészeti Múzeumba került (ma a Magyar Nemzeti Galéria Munkácsy tárlatán látható) a *Nyár* pedig a Hatvany-gyűjteménybe.

Valamikor 1880 táján Jouy-ban festhette meg Munkácsy a

Munkácsy Mihály levélírás közben (archív foto)

háziasszony portréját is. Noha az eredetét nem látta, Végyvári Lajos pontosan eltalálta a kép hangulatát: *Csak reprodukcióból ismerjük Chaplinné arcképét (sállal), amelyen a fehér sál fedi a fejet, finoman körül fogja a nyakat és széles, öblös redőket vet a mell feletti. A lágyan megfestett anyaggal keretelt fej kifejezése bensőséges: érzelmi komolyságot és megható lelki szépséget közvetít.* (Végyvári 172. oldal) Maga Munkácsy is tudta, hogy mindenféle külső hízelgéstől, idealizálástól mentes, kivételesen ihletett, közvetlen portrét festett az asszonyról. A fentemlített, 1885-ös első önéletrajzi levél egy, eddig nem publikált részletében utal is erre: *Ami pedig a művészi érzéket illeti, bizonyára türelmetlenül várja már Asszonyom, hogy felsoroljam azon banalításokat, melyek minden gyermekre jellemzőek, arról nem is beszélve, hogy hiába várja a zsenialitás megnyilvánulásának első sugarait. Anna a még magába zárt tehetségnek sugarait, mely oly nagy lánggal lobogott később. Ebből a magból nőtt ki a művészi alkotóképesség erős fája, melynek sok szép gyümölcsét láthatta már Asszonyom, és melynek Ön, illetve az Ön arcmaása egyik leg... ah, de keressük meg előbb azt a bizonyos magocskát.* (MNG Adattár, 2008/1979)

Különös, mennyire különbözik ez a portré Madame Chaplin két másik ismert arcképétől. Az egyiket férje, Charles Chaplin festette 1863-ban és egy csinos, konvencionálisan szép ifjú hölgyet ábrázol. (Ez a kép ma a pá-

Munkácsy Mihály: Robert Chaplin portréja

rizsi Petit Palais múzeum gyűjteményében van.) A másik portrét Munkácsy 1888-89 körül festette. Ezen egy jovialis, kissé tenyeres-talpas, ötven körüli, társaságbeli asszonyság mosolyog elégedetten. Pontosan olyan, mint akivel Justh Zsigmond is gyakorta találkozott Munkácsyék társaságában 1888 első hónapjaiban:

(január 16.) *Madame Chaplin. 38-40 éves asszony, erős, mosolygó arc, piros arc s gömbölyű - mais partout. Az a genre, mint Munkácsyné, csak nem olyan közönséges.*

(február 20.) (Chaplinné) *jókedvű, mint mindig, pikáns adomákat mesél el felhangon.*

Ez, a Chaplinné idősebb korában ábrázoló portré egy ideig Hubay Jenő, majd Kohner Adolf gyűjteményében volt, onnan került 1934-ben a Szépművészeti Múzeumba. Végyvári Lajos tévesnek ítélvén az 1934-es aukciós megjelölést, Munkácsy Mihályné arcképeként vette fel katalógusába. (Végyvári 489)

A levelekből úgy tűnik, hogy 1887 után Munkácsy és Chaplinné barátságát már nem kellett titkolni. Munkácsy titkára, Lázár Béla írja: *Munkácsy ebéden volt feleségével. Természetesen, mint rendesen, jelen volt Chaplin is a feleségével. Munkácsy nem fogadott el meghívást, ha Chapliné is nem voltak jelen. Az ebédnél a háziasszony, Meyer bankár felesége, Doré a jeles rajzoló nővére ült az asztalfőn, jobbra tőle Munkácsy, melette Chaplinné, balra Chaplin, mellette Mun-*

kácsyné. Borjúkotlettel táltaltak, Munkácsy kedvenc eledelét. Ma jó étvágya is volt, a kotlett különösen ízlett neki. Három szeletet evett belőle.

- *Ó, madame, - mondta a háziasszonynak, csettintve a nyelvvel, - ez aztán a kotlett! Ilyen kotlettet életemben nem ettem...*

- *A háziasszony bájosan mosolyog.*

- *Munkácsyné sértődötten felkapja a fejét s Chaplinnére nézve mondja:*

- *Igen, Miska n'aime pas la cotelette conjugale (nem szereti a házikotlettet). (Szójáték: a cotelette oldalbordát is jelent. B.J.)*

A kínos csendet a háziasszony töri meg.

- *Pedig a kotlettkészítésnek egyszerű a módja. Csak mindig friss húst kell hozzá venni, akkor a kotlett kitűnő, - mondotta a háziasszony, nem minden él nélkül.*

Mindenki felkacag. Chaplinné felelevenedik és diadalmasan néz Munkácsynéra, aki rákvörös lesz és zavartan kapkod levegő után.

Lázár Béla azonban alighanem túloz, amikor azt írja, hogy Munkácsy nem fogadott el meghívást Chapliné nélkül, illetve, hogy Chaplinné Robert nevű kisfiának Munkácsy lett volna az édesapja. Munkácsy megfestette Robert Chaplin egészalakos portréját (Végyvári 491) és minden bizonnyal vonzódott is a gyerekekhez, hiszen köztudott volt mennyire bántotta, hogy nincs gyermeke. Lázár Béla elmondja, hogy amikor a kis Robert a kadétiskolában lebukott a lóról és szörnnyethalt, Munkácsy a hír hallatára szinte eszméletét veszítette. Az igen terjedelmes Munkácsy-hagyatékban - igaz, ennek nagy része Munkácsyné válogató kezén ment keresztül - a vélt apaságnak semmilyen nyomát nem találhatni.

1896 júliusában, amikor Munkácsy a milleniumi ünnepek idején megbetegedett és Baden-Badenbe vitték kezelésre, levélben kérte Chaplinné, jöjjön el sétáló, beszélgető társnak. *Természetesen egy másik panzióban lakna, és igazán nem volna abban semmi különös, ha Munkácsyt egy ilyen korú hölgygel látnák kikapcsolni - írta a nagybeteg festő feleségének (MTA Művészettörténeti Intézet adattára, MDK-C-II-707-342).*

Chaplinné a kérésnek nem tett eleget, sőt visszautasító válaszát nem is Munkácsynak, hanem Munkácsynénak küldte. Munkácsy keserű rezignációba burkolt fájdalommal fogadta a hírt:

Drága jó Cilikém,

tegnap este kaptam meg leveledet és be kell vallanom, némi felindulással olvastam barátónknyre vonatkozó részét. Igen jól titted, hogy nem küldted el az eredetét, hanem saját szavaiddal közölted tartalmát velem. Eként a csapás hatása jóval kisebb. Ha most egészen őszinte akarok lenni, meg kell mondanom, hogy jobb is így, hogy így érjen véget. (Baden-Baden, 1896. július, 247. sz. levél)

Madame Chaplin portréja azonban mindmáig híven őrzi egy hosszan parázsló szerelem csendes ragyogását. Azt se feledjük, hogy a portré festése idején Munkácsyt a nagy Krisztus-kompozíciók foglalkoztatták - aligha véletlenül hát a szeretett asszony arcképén átderengő sorsszerűség.

B.J.